

КУЛЬТУРА ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Лекція 2

Доц. Бадєєва Л.І.

Факультет навчання іноземних громадян,
кафедра українознавства, ХНУРЕ

Мета і завдання

План

- 1. Сутнісні ознаки й періодизація первісної культури України.
- 2. Архаїчні культури на території України. Трипільська культура та її здобутки.
- 3. Діалог культур на праукраїнських землях.
  - а. Скіфська культура.
  - б. Антична епоха в українському контексті.

Сутнісні ознаки первісної культури

- - привласнювальний тип господарства;
- - синкретизм (нерозчленованість);
- - образно-чуттєве сприйняття світу (нездатність теоретизувати, узагальнювати);
- - міфологічна свідомість, міфологічне пояснення світу;
- - первинні релігійні уявлення існували у формі анімізму, тотемізму, фетишизму, магії;

Періодизація

- 1. Кам'яний вік (150 тис. рр. до н. е. - 3 тис. рр. до н. е.):
  - - палеоліт (давньокам'яний, 150 тис. рр. до н. е. – 10 тис. рр. до н. е.);
  - - мезоліт (10 тис. рр. до н. е. – 6/5 тис. рр. до н. е.);
  - - неоліт (6/5 тис. рр. до н. е. – 4 тис. рр. до н. е.);

Періодизація

---

2. Мідний вік або енеоліт (4 – 3 тис. рр. до н. е.);
3. Бронзовий вік (3 тис. рр. до н. е. – 1 тис. рр. до н. е.);
4. Залізний вік (1 тис. рр. до н. е.)

СУТНІСНІ ОЗНАКИ

Людина почала жити на території України
мільйон років до н. е. у 70-х рр. XX ст.

біля сіл Королеве та Молодове
Чернівецької обл. на Закарпатті, біля
с. Мізин Чернігівської обл. та ін. були
знайдені стоянки первісної людини часів
палеоліту.

СУТНІСНІ ОЗНАКИ

- примітивні крем'яні та кістяні знаряддя праці (наконечники, різці, рубила,);
- будували житла з дерева, кісток;
- займалися збиральництвом та полюванням;
- виготовляли прикраси з орнаментом (намиста, браслети), фігурки тварин, людей, зокрема жінок («первісні венери», образи матері-прародительки)

Доба мезоліту

- мисливський привласнювальний тип господарювання;
- використання луку і стріл;
- розвивається рибальство;
- приручено собаку;
- започатковуються форми первісної племінної організації;
- основою суспільного устрою стає матріархат;

доба міді (енеоліту)

- У цей період (4 тис. рр. до н. е.) склалися три основних культурно-географічних зони:
  - 1. Степова причорноморська, або південноукраїнська зона, пов'язана ямною культурою, поширена в Приазов'ї та Криму;

доба міді (енеоліту).

- 2. Лісова та лісостепова культурна зона, середньостогівська культура. Ця культура названа від урочища Середній Стіг (на о. Хортиця у Запоріжжі), поширена у степовому Придніпров'ї, Приазов'ї.
- 3. Правобережна степова зона, пов'язана з трипільською культурою.

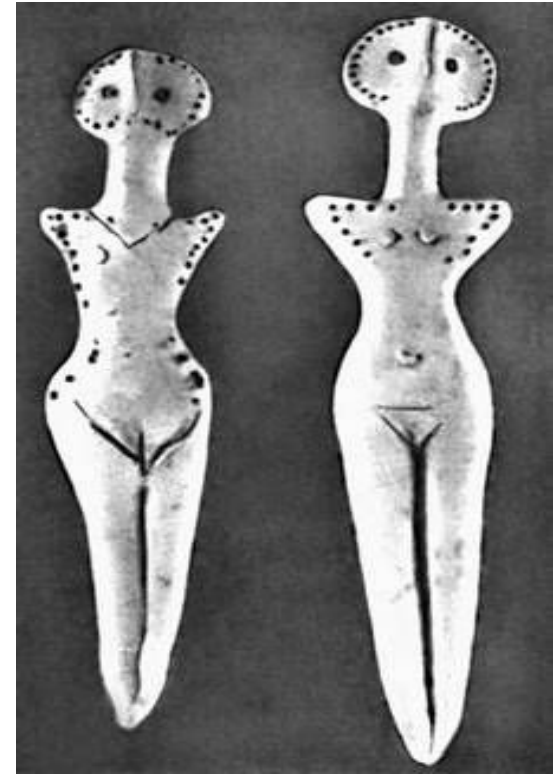
Трипільська культура

- землеробство, зокрема хліборобство;
- скотарство (велика рогата худоба);
- перехід від мотичного землеробства до орного;
- винайшли плуг і колесо,
- приручили бика;
- освоїли ткацтво;
- бронзоливарні печі.

Вірування тріпільців

- Релігія: політеїзм, анімізм і фетишизм. Тріпільці вклонялися:
  - Богині-Матері (материнство і родючість);
  - бику (символу обробки землі і багатства),
  - змії (символу спритності),
  - голубу (символу неба) та ін.

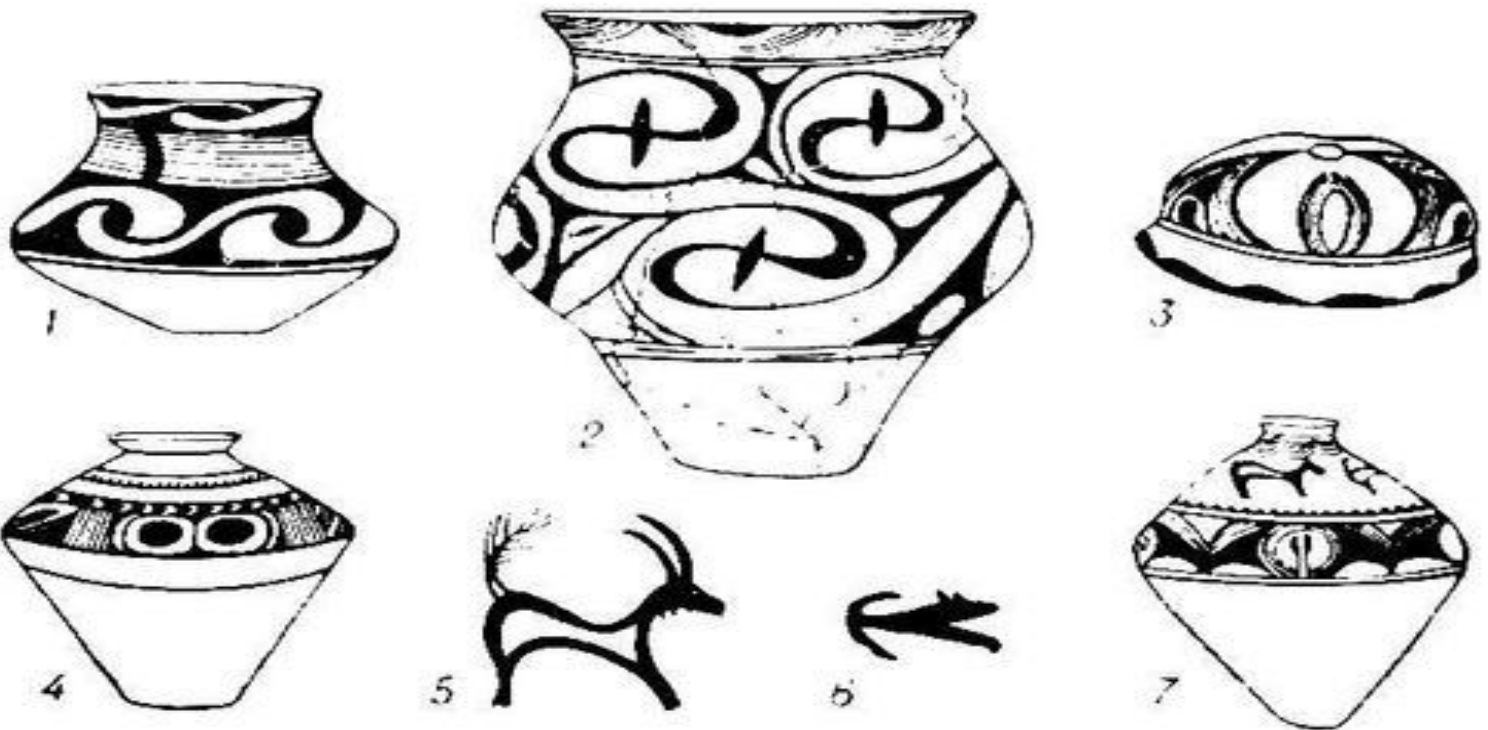

Кераміка тріпільців

- посуд, дитячі іграшки, моделі жител, човнів, возів, антропоморфні та зооморфні статуетки. Вироби прикрашали орнаментом та розмальовували в червоний, коричневий, жовтий, чорний кольори. Через це трипільську культуру називають культурою мальованої кераміки.

Кераміка трипільців

Доба бронзи (III-I тис. до н.е.)

- - відбулися етнічно-культурні зрушення, міграція племен,
- - індоєвропейські племена принесли з собою на територію України у суспільній сфері – патріархат, формування ранньокласового суспільства,

Доба бронзи

- - розвивається металургія бронзи, з'являється значна кількість металевих знарядь праці та зброї;
- майнове розшарування та руйнування первіснообщинного ладу;
- - постає садівництво, городництво, ремісництво.

I тис. до н.е.

На межі бронзового й залізного віку (I тис. до н. е.) розпочалася нова хвиля експансії кочових культур. Цю добу умовно поділяють на три періоди:

- кіммерійський (9 – 8 ст. до н. е.)
- скіфський (7 – 2 ст. до н. е.)
- сарматський (2 ст. до н. е. – 4 ст. н. е.).

Кіммерійці

- Кіммерійці одні з перших оволоділи залізом;
- Для релігійних вірувань кіммерійців характерний культ предків, вірування в життя після смерті, а також культ богині-матері (стели з зображенням жінок).

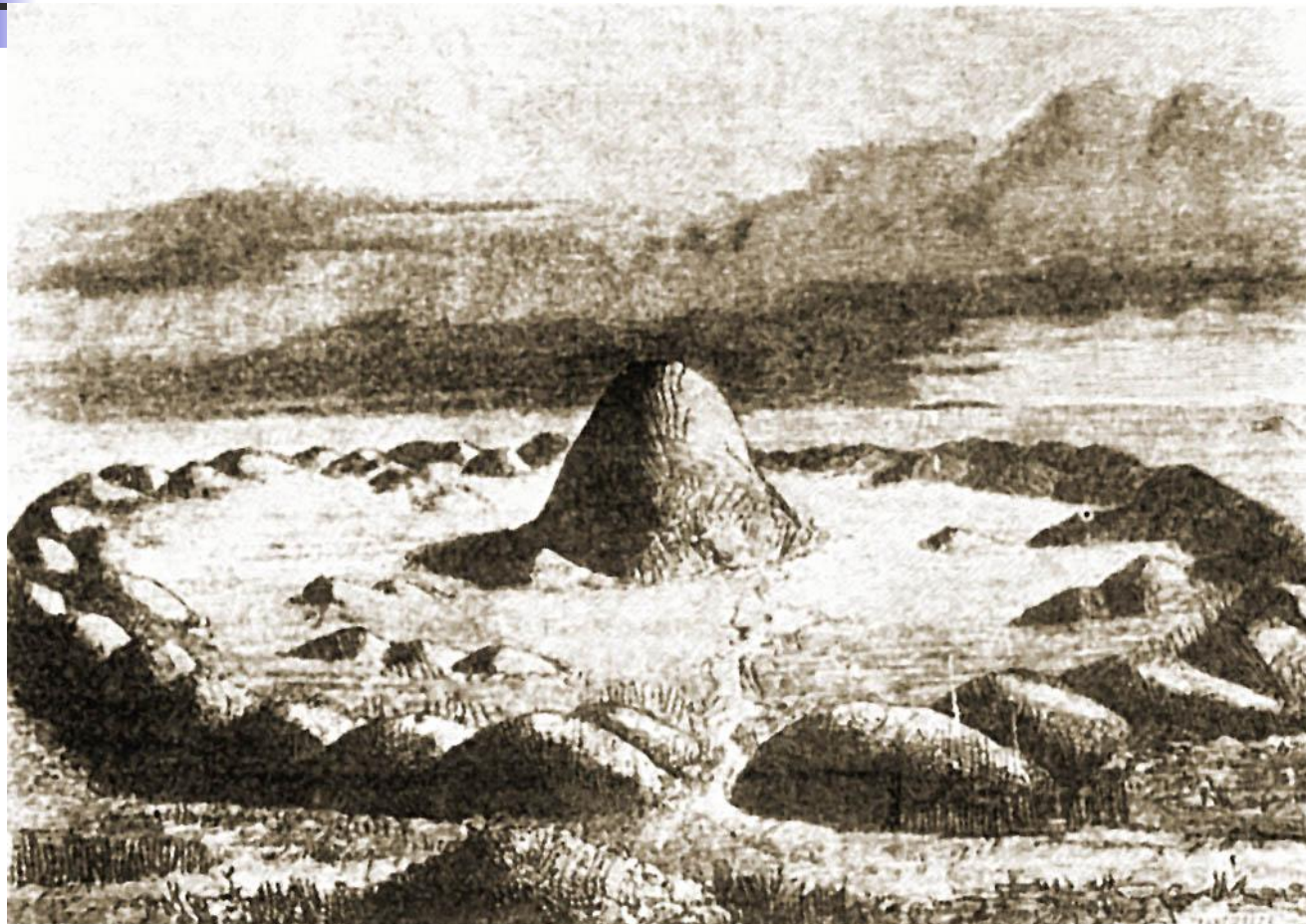
Скіфська культура

- залишила велику кількість царських поховань-курганів, найвідоміші з яких могила Куль-Оба під Керчю, курган Чортомлик під Нікополем, могила Солоха поблизу Запоріжжя, Товста Могила біля Орджонікідзе та сотні ін.

Скіфська культура

Скіфська культура

- Держава скіфів – це величезна поліетнічна імперія від Дунаю до Обі, від Альп до Алтаю з центром в Україні.
- Грецький історик та мандрівник Геродот називав такі племена скіфів: скіфи-орачі, царські скіфи, скіфи-елліни, гіпербореї, гелони, неври.

Скіфська культура

- І скотарство, і землеробство досягло у скіфів значного розвитку: вони володіли навичками селекції, розводили велику рогату худобу, коней, свиней; вирощували просо, ячмінь, пшеницю. Розвиненими були ремесла – ткацтво, прядіння, металообробка, гончарство, кушнірство, ювелірне ремесло.

Скіфська культура

- Скіфи вірили в божественне походженні царів, існував культ царів з посмертною героїзацією, спорудженням святилищ.

Скіфська культура

- У скіфів був політеїзм:
- богиня вогню Табіті (та, що зігріває);
- подружжя богів неба і землі – Папай (бог грому, усіх небесних світил) та його дружина Апі (богиня землі).

Скіфська культура

- Третій рівень богів - культ богів-героїв: Гойтосір (Аполлон) – захисник спільноти, Аргімпаса (Афродіта) – богиня родючості, захисниця людей і тварин, Арей – божество воєнної вдачі, Тагімсад – покровитель воїнів, втілення царської влади.

Скіфська культура

- Художнім досягненням скіфської доби є так званий «звіриний стиль»

Скіфська культура

- Найвідоміші у світі такі скіфські артефакти:
- 1) скіфська пектораль;

Скіфська культура

- 2) золотий гребінь з кургану Солоха Запорізької обл.;

Скіфська культура

- 3) срібні вази з позолотою з Чортомлицького й Гайманового курганів та кургану Солоха.

Сармати

- На українські землі прийшли сармати, які витіснили скіфську культуру. Це були споріднені зі скіфами племена. Головним досягненням сарматської культури став розвиток військової ідеології, культ меча, вогню, коня.

Держави-міста у Північному Причорномор'ї

- Тіра (Белгород-Дністровський),
- Ольвія (біля Миколаєва),
- Херсонес (тепер Севастополь),
Пантікапей (Керч),
- Фанагорія (на Таманському п-ові),
- Керкініда (Євпаторія),
- Теодосія (Феодосія).

Функції, структура й типологія культури

- В умовах утвердження військово-політичної могутності Риму, господарство України включається в економічну систему античного світу, інтенсивно розвивається хліборобство, хатні промисли, ремесла, збільшується кількість населення.

Наслідки впливу античної цивілізації

- 1) у ході колонізації на місцевий ґрунт було перенесено демократичний полісний устрій, що сприяло становленню державотворчої традиції на території сучасної України.

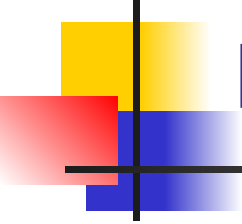
Наслідки впливу античної цивілізації

- 2) грецькі переселенці не тільки передали місцевому населенню прогресивні технології землеробства та ремесла, а й активно залучили його до товарно-грошових відносин.

Наслідки впливу античної цивілізації

- 3) виникнення античних міст-держав зумовило розгортання процесу урбанізації Причорномор'я.
- 4) різнобічні контакти місцевих племен з колоністами сприяли поширенню досвіду та здобутків найпередовішої на той час античної культури.

Література

- 1.Абрамович С. Д. Світова та українська культура / С. Д. Абрамович. – Львів: Світ, 2004. – С. 260–267, 271–284.
- 2.Кордон М. В. Історія української культури: навч. посібник / М. В. Кордон. – Львів: Магнолія, 2011. – С. 24–57.
- 3.Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За заг. ред. А. В. Яртися, С. М. Шендрика, С. О. Черепанової. – Львів: Світ, 1994. – С.272–287.
- 4.Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. – К.: АртЕк, 1999. – С. 38–55, 92–102, 104–119.
- 5. Чорна Н.В. Історія української культури: навч. посібн. / Н.В. Чорна, Г.М. Горячковська. – Х.: ХНУРЕ, 2012. – С. 6- 44.
- 6. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібн. / В.М. Шейко, В.Я.Білоцерківський. –К.: Знання, 2009. – С. 29-39.